

УДК 378: 37. 035

БЕРЕЗА Вікторія Ярославівна,

аспірант кафедри педагогіки і соціальної роботи
Черкаського національного університету імені Богдана
Хмельницького
e-mail: korol-vic@hotmail.com

МІСЦЕ І РОЛЬ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ В ОРГАНІЗАЦІЇ СПІЛКУВАННЯ З УЧНЯМИ

У статті йдеться про значущість педагогічної майстерності для налагодження контакту вчителя з учнями. Визначено суть поняття «педагогічна майстерність». Охарактеризовано висловлювання видатних філософів давнини, а також дано приклади з «Повчання Володимира Мономаха», де вперше обґрунтовано необхідність зв'язку освіти з потребами життя особистості й джерела, в якому найбільш яскраво відображена класова суть давньоруської педагогічної думки – «Ізборника», упорядкованого Київським книжником Іоаном (Гришним).

Ключові слова: педагогічна майстерність, компоненти педагогічної майстерності, якості педагога-майстра, спілкування, компоненти спілкування, учіння педагога-майстра.

Постановка проблеми. Педагогічна проблема значущості педагогічної майстерності в організації спілкування вчителя з учнями має надзвичайно важливе значення, оскільки не завжди вчитель володіє знаннями й уміє налагодити стосунки з учнями, яких він навчає. На сьогодні ми спостерігаємо ряд протиріч в організації навчально-виховного процесу; з одного боку велика значущість педагогічної майстерності, а з іншого – недостатній рівень володіння цією якістю сучасним учителем. З одного боку, значущість спілкування для дітей, а з іншого – неможливість учителя задовольнити потреби учнів у особистому спілкуванні. Ці

протиріччя вимагають нагального розв'язання. У зв'язку з цим обрана для статті тема актуальна.

Аналіз останніх публікацій. Особливий інтерес до цієї проблеми проявився у другій половині ХХ століття, коли колектив кафедри педагогіки Полтавського тоді ще педагогічного інституту, який на той час очолював І.А. Зязюн розробив і впровадив у практику навчальний курс під назвою «Педагогічна майстерність». Тоді в багатьох вищих навчальних закладах педагогічного спрямування цей курс викладався. А викладачі Полтавського педагогічного інституту писали статті, книги, методичні рекомендації щодо, забезпечуючи цим теоретичну й методичну підтримку такого курсу. В ті часи було написано і захищено ряд дисертацій з цієї проблеми.

Метою статті є обґрунтування значущості педагогічної майстерності для спілкування з учнями, аналіз визначень поняття «майстерність», «педагогічна майстерність».

Виклад основного матеріалу. Проблема професійної майстерності педагога має глибокі історичні і соціальні корені. Як надзвичайно важливу її розглядали ще античні мислителі – Арістотель, Квінтіліан, Платон, Цицерон та інші, середньовічні письменники, педагоги. Особливо ґрунтовно вона досліджувалася у ХІХ і ХХ століттях, але на сьогодні ще не можна сказати, що вона повністю досліджена й остаточно розв'язана.

Взірцем великої майстерності була педагогічна діяльність Сократа (469–399 рр. до н.е.). Він вважав, що мистецтво вчителя складається із стимулювання в учня потягу до істини, розвитку самостійного мислення, а не з повідомлення готових положень саме тому широко використовував метод бесіди, названий пізніше сократівським, суть якого полягає в тому, що співрозмовника підводять до правильних висновків за допомогою системи поставлених запитань. На думку Сократа, догматичні методи подачі виучуваного не можуть привести до свідомого засвоєння знань, бо мистецтво викладання – «божественне покликання», що потребує певної підготовки, аби вміти зробити душу вихованця прекрасною, навчити його справедливо, чесно й розумно жити. Продовжуючи вчення Сократа про неприпустимість насильницького викладання дітям основ наук, Платон (427–347 рр. до н.е.) зазначав, що жодну науку вільна людина, не повинна вивчати як раб, не можна насильницьки викладати дітям науки, це варто робити через гру. За Арістотелем (384–322 рр. до н.е.) виховання є результатом праці й таланту. Зробивши великий внесок у створення гнучкої теорії красномовства й розробку прийомів оволодіння ораторським мистецтвом він дав обґрунтування і визначення риторики як здатності знаходити можливі способи переконання стосовно кожної окремої дисципліни. Необхідні для життя знання повинні засвоюватись не шляхом пасивного заучування, а в ході активної самостійної роботи. Цицерон (105–43 рр. до н.е.), який увійшов в історію світової культури як блискучий оратор, ставився до проблем змісту навчання, форм викладу матеріалу як до мистецтва. На його думку, оратор повинен уміти впливати на волю і поведінку слухачів. Квінтіліан (30–96 рр. до н.е.) наголосив, що виховання має прагнути до самостійності мислення і винахідництва, як і розум людини, що розвивається самостійно в дії. Отже, видатні представники давнього світу залишили сучасній педагогіці цінний спадок, однією з найважливіших складових якого є гуманізм. Сьогодні як ніколи школі потрібен гуманістичний фундамент. Першорядне завдання педагогічних ВНЗ – повернути в навчально-виховний процес її гуманістичну спрямованість. Візцем педагогічної думки вважається «Повчання Володимира Мономаха» (1053–1125 рр.), де вперше обґрунтовано необхідність зв'язку освіти з потребами життя особистості. Особливу увагу автор звертає на важливість розвитку в дітей ініціативи, працелюбства, додержання гуманістичних відносин між людьми. Класова суть давньоруської педагогічної думки найбільш яскраво відображена на сторінках «Ізборника» (1076 р.), впорядкованого Київським книжником Іоаном (Грішним). У 44 розділах книги сформульовано концепцію виховання, прийняту у феодальній державі. В основі її лежать принципи християнської моралі: любов до ближнього, братолюбство, необхідність взаємоповаги, людяності та ін.

У середні віки проблема педагогічної майстерності стала предметом уваги багатьох визначних педагогів: Я. А. Коменського, І. Г. Песталоцці, А. Дістервега. Особливо яскраво гуманістична спрямованість учительської діяльності простежується у спадщині видатного чеського педагога Яна Амоса Коменського. Вчителя він порівнював з майстром, а школу – з майстернею. Мета такої майстерні полягає в тому, щоб кожен діставав освіту «з усіх пунктів», які вдосконалюють його природу. Але, наголошував Я. А. Коменський, мистецтву навчання, яке є «мистецтвом з мистецтв», потрібно навчати. Виходячи з завдань, які стоять перед учителями, – «всіх навчати всього», вони самі повинні бути людьми високої культури, енциклопедично освіченими, досконало володіти словом. Погляди мислителя-гуманіста Ж.-Ж.Руссо багато в чому збігаються з думками Я.А. Коменського, зокрема щодо того, що «мистецтва виховання необхідно навчитися». І. Г. Песталоцці джерелом педагогічного мистецтва вважав гарячу любов до дітей, а здатність до набуття майстерності природним засобом, який дає змогу реалізувати цю любов. Проте вчителем-майстром, геніальним вихователем, як і справжнім поетом, треба народитися. Завдання ж тих, хто займається підготовкою вчителів, – виявити покликання, розбудити, розвинути здібності.

У ХХ столітті не обминули проблеми професійної майстерності вчителя такі відомі педагоги, як С. Т. Шацький, А. С. Макаренко, М. П. Головін, К. П. Соколов, В. О. Сухомлинський, та інші. Цікавими стали міркування А. С. Макаренка про суть педагогічної майстерності. Майстерність виховання стверджував він, не є особливим мистецтвом, що потребує таланту, це спеціальність, якої треба вчити. Не можна не погодитися з тим, що вчитель це й професія (спеціальність) і мистецтво водночас. Для того, щоб це ототожнення відбулося, необхідно постійно набувати професіоналізму. А для цього необхідно щоденна й наполеглива праця над розвитком своїх здібностей до педагогічної діяльності, формуванням професійної позиції, вихованням уміння спілкуватися з людьми тощо. А. С. Макаренко стверджував, що майстром може стати кожен, якщо йому допоможуть і якщо він сам буде працювати, а хорошим майстром можна стати тільки в хорошому педагогічному колективі. Тут піднімається ідея професійного зросту педагога, який зорієнтований на свій особистісний розвиток. Опанування секретами професійної майстерності вчителем повинне відбуватися не лише шляхом засвоєння педагогічного досвіду, а й супроводжуватися пошуком свого «Я». В. О. Сухомлинський вважав, що головним предметом у школі має бути людинознавство, а основою майстерності вчителя – здатність розуміти дитячу душу. Цього він бажав усім майбутнім педагогам. Василь Олександрович вважав, що мистецтво виховання полягає в тому, щоб людина, яку виховує учитель олюднювала світ речей, що оточують її, через ставлення до речей вчилася правильно, по-людському ставитись до людей. Педагогічна мудрість і майстерність, стверджував він, полягає у тому, щоб дбайливо оберігати в душі кожної дитини потяг до прекрасного.

Прослідкувавши характер бачення видатними педагогами феномену педагогічної майстерності в хронологічному порядку, починаючи від античності й до початку ХХ ст., ми побачили різні думки й погляди на цю проблему, але спільним у них було те, що педагогічна майстерність – це мистецтво, якому треба вчитися і може навчитися кожен.

Сучасні педагоги-науковці під терміном «педагогічна майстерність» розуміють досконале володіння педагогом усією сукупністю психолого-педагогічних знань, умінь і навичок, поєднане з професійною захопленістю, розвиненим педагогічним мисленням і інтуїцією, морально-естетичним ставленням до життя, глибокими переконаннями й твердою волею. Все це забезпечує високу ефективність і якість навчання, виховання школярів. Педагогічна майстерність виражається у досконалому володінні педагогом методами й прийомами, всім арсеналом педагогічних умінь і навичок, що забезпечує практичне втілення педагогічної майстерності в процесі формуванні особистості. Розглядають це поняття і як досконале, творче виконання вчителем професійних функцій на рівні мистецтва, результатом чого є створення оптимальних соціальних умов для становлення особистості кожного учня, забезпечення високого рівня інтелектуального розвитку, виховання кращих моральних

якостей, духовного збагачення школярів. Значення педагогічної майстерності полягає в тому, що вона є тим єдиним каналом, завдяки якому забезпечується ефективно впровадження в життя відкритих педагогікою і психологією законів, принципів, правил, здійснюється дієвий цілеспрямований навчальний і виховний вплив на підростаюче покоління. Без оволодіння вихователем, вчителем педагогічним мистецтвом педагогічна наука перетворюється у кладову духовних цінностей, якими неможливо скористатися.

З метою більш глибокого вивчення терміну «педагогічна майстерність» ми дослідили, як це поняття розкривається у різних педагогічних словниках. В Українському педагогічному словнику знаходимо наступне визначення: «педагогічна майстерність – це характеристика високого рівня педагогічної діяльності. Критеріями педагогічної майстерності педагога виступають такі ознаки його діяльності: гуманізм, науковість, педагогічна доцільність, оптимальний характер, результативність, демократичність, творчість (оригінальність). Педагогічна майстерність ґрунтується на високому фаховому рівні педагога, його загальній культурі та педагогічному досвіді. Необхідними умовами педагогічної майстерності є гуманістична позиція по відношенню до педагога й професійно значущі особистісні риси і якості» [1, с. 251]. В іншому словнику ми читаємо, що педагогічна майстерність – характеристика високого рівня педагогічної діяльності на основі гуманності, педагогічної доцільності, науковості, оптимальності, результативності, демократичності. Педагогічна майстерність ґрунтується на високому фаховому рівні педагога, його загальній культурі та педагогічному досвіді. Ці два визначення дуже схожі між собою, майже ідентичні. А ось наступне підходить до розкриття поняття дещо з іншого боку, звертаючи більшу увагу на професіоналізм, уміння та обізнаність педагога в своїй діяльності, аніж на його особисті риси та якості, як у попередніх. Прослідкуємо це. «Педагогічна майстерність – комплекс властивостей особистості, який забезпечує високий рівень самоорганізації професійної педагогічної діяльності; рівень творчого здійснення педагогом своїх професійних функцій, досконале володіння педагогічною технікою, методами й формами навчання на рівні мистецтва; елементи педагогічної майстерності: 1) гуманістична спрямованість (інтереси, цінності, ідеали); 2) професійне знання предмета, методики його викладання, педагогіки й психології; 3) педагогічні здібності (комунікативність, перцептивні здібності, динамізм, емоційна стійкість, оптимістичне прогнозування, креативність); 4) педагогічна техніка (уміння управляти собою, уміння взаємодіяти) [2, с. 136]. Якщо поєднати це визначення з одним із двох попередніх, то, на нашу думку, можна отримати таке, що дуже влучно й всеохоплююче характеризує діяльність педагога-майстра й поняття «педагогічної майстерності» як таке.

Педагогічна майстерність – це не лише цілісне явище, професійна характеристика педагога, а й певна система. Як система вона містить кілька складових, які варто назвати й коротко охарактеризувати. Серед компонентів педагогічної майстерності як цілісного явища виділяють систему цілей – орієнтирів і стимулів. Цілі роблять усвідомленою всю педагогічну діяльність і пов'язують між собою усі інші її компоненти в органічно єдине ціле. Вчителю необхідно чітко уявляти собі основні напрями виховання в їх практичній взаємодії.

Педагог-майстер організовує свою діяльність для збагачення дітей новими враженнями. Постійний цільовий контроль учителя, вихователя за своєю діяльністю забезпечує педагогічну цілеспрямованість і ефективність виховного процесу. Оволодіння педагогічними цілями, їхнє глибоке знання, розуміння й практичне використання – визначальна умова ефективності та якості роботи педагога. Другий важливий компонент педагогічного мистецтва – глибокі знання про дитину, накопичення педагогічної соціології, психології і фізіології. Для успішної педагогічної праці необхідні дані, що розробляються в двох напрямках: знання про закони вікового фізіологічного й психологічного розвитку дитини; про критерії фізичних і психічних навантажень для дітей різноманітних вікових груп: про психологічні умови й механізми формування світогляду; про психофізіологічні закони переходу дітей з однієї вікової групи в другу; про вікові особливості становлення таких психічних процесів, як мислення, мова, пам'ять, уява, почуття, сприймання, відчуття;

про особливості самосвідомості дитини в різноманітних ситуаціях, а, по-друге, потрібні знання про закономірність руху, розвитку всіх психічних і фізіологічних процесів у стандартних і нестандартних, офіційних і неофіційних умовах навчання й виховання. Накопичення педагогом знань складає найважливішу наукову основу педагогічного мистецтва. Третій компонент – етико-естетичний принцип організації взаємин з дітьми (цілеспрямованість і перспективність). Важливим принципом виховательської етики й педагогічного мистецтва є принциповість справедливості у відносинах з дітьми. Основою відносин педагога може бути тільки кодекс педагогічної честі, неухильне виконання етичних норм. Видне місце серед етико-естетичних принципів мистецтва відносин з дітьми займає ідея сполучення вимогливості, поваги й доброзичливості. У практичній роботі вихователя моральні принципи вимогливості й поваги стають елементами педагогічного мистецтва вихователя у відносинах з дітьми, коли проявляються як вимоглива підтримка дитини на шляху до мети, як допомога в самовизначенні, коли повага – підвищення в дитині почуття людського достоїнства, а доброзичливість – заклик до боротьби з аморальністю, утвердження оновлення людини й суспільства. Завоювання у дітей авторитету, їхньої довіри диктує необхідність суворо дотримуватись таких принципів педагогічного мистецтва, як довіра в відносинах, рішучість і визначеність у вчинках. Педагогічне мистецтво, ефективність навчання і виховання вимагають, щоб у відносинах між педагогами й дітьми панувала діловитість і організованість, дисциплінованість і ініціативність. У процесі виконання конкретних справ учні швидко починають розуміти, що дисциплінованість і організованість – кращий засіб для досягнення успіху в роботі, що ретельність як якість особистості полягає в тому, щоб, виявивши ініціативу, зробити справу якнайкраще. Учні прагнуть пізнати оточуючий світ, зорієнтуватися у відносинах, виявити й реалізувати себе, знайти своє місце в житті, тягнуться до людини, здатної реально допомогти, вивести на дорогу. Педагоги-майстри легко й просто захоплюють дітей, у чому полягає мудрість педагогічного мистецтва. Принципом педагогічного мистецтва є встановлення в колективі високої етичності й естетичності стилю й тону відносин, що охоплюють усю сукупність взаємодії педагогів і дітей. Стель і тон є морально-естетичним окрасом і звучання самих відносин. Там, де в колективі по-справжньому майстри, які володіють педагогічною майстерністю, життя різнобарвне. У таких колективах переважають мажорні музичні ноти, всі втягнені в справи, відповідальні й сповнені почуття обов'язку, цілеспрямовані й вимогливі, принципові й добрі. У такому колективі панують гласність і демократичність, відкритість і критичність, спокій і впевненість, чіткість і взаємоопідтримка. Четвертий компонент педагогічної майстерності стосується знання педагогом соціологічних характеристик дитини й взаємовідносин дітей у групі. Соціологічні методики допомагають вихователю-майстру, навіть, у неорганізованому колективі, встановити хто з дітей є лідером, конформістом і нонконформістом, хто кому симпатизує, а хто є відторгненим. Соціологічний зріз – лише проективно сформована на певний момент, картина, що піддається зміні й перетворенню педагогічними засобами. П'ятий компонент педагогічної майстерності – мистецтво промовленого слова й експресивно-виражальних рухів (жестів, міміки та ін.), що полягає в тому щоб чітко й широко, з урахуванням психології сприйняття життя дітьми, виразити себе, здійснити найбільш ефективний вплив, повести школярів за собою. Слово – найважливіший могутній засіб впливу. Якщо педагог хоче володіти авторитетом, необхідно в досконалому володіти виразною мовою.

У діяльності педагога-майстра виділяється ціла низка специфічних якостей і вмінь. Варто визначити яке місце займає педагогічне спілкування у кожному з цих вмінь, і які якості необхідно мати педагогу на сьогодні, щоб розвинути в собі здатність до ефективної педагогічної комунікативної взаємодії з учнями. Поряд з загальними морально-етичними якостями педагога необхідними для педагогічної діяльності (гуманність, доброта, чуйність, справедливість, милосердя, любов до дітей) вагоме місце займає здатність до спілкування з дітьми, ерудиція, тактовність, делікатність, терпіння, напористість, послідовність,

принциповість та багато інших. Ці професійні якості виступають основами в формуванні загальної педагогічної культури спілкування вчителя.

Великого значення для реалізації педагогічної діяльності на рівні майстерності мають педагогічні вміння (конструктивні, комунікативні, організаторські, практичні, перцептивні, сугестивні, пізнавальні, прикладні, вміння, а також уміння в галузі психотехніки й педагогічних технологій, уміння в галузі педагогічної техніки). Конструктивні уміння проявляються при плануванні роботи. Планування навчально-виховної роботи стосовно вимог планів і програм, вибір дійових форм і методів виховного впливу, вибір доцільних форм і видів діяльності, здійснення індивідуального й диференційованого підходу до учнів і вирішення інших завдань не можливе без попередньої комунікативної взаємодії з дитячим колективом. Лише таким чином можна виконати поставлені завдання з огляду на нагальні потреби, бажання і прагнення дітей розробити й спланувати діяльність, враховуючи їх інтереси й вподобання. Реалізація здатності аналізувати ті чи ті ситуації, які трапляються в роботі з учнями, прогнозувати результати своїх впливів, що також є проявом цього вміння, можлива на основі отриманої інформації, яка формується переважно при безпосередньому словесному контакті з кожною окремою дитиною або колективом у цілому. «говорить сама за себе. Наявність комунікативних умінь у педагога основний показник його майстерності спілкування з дітьми. Цю групу умінь складають наступні: встановлення педагогом вмотивованих контактів з учнями, колективом, батьками, колегами; регулювання міжособистісних стосунків між учнями в первинному колективі й контроль за їх розгортанням у пізніші періоди; здійснення індивідуального підходу в спілкуванні до кожного учня; вміння обирати потрібний тон, стиль і манеру спілкування з дітьми; вміння чергувати й змінювати стилі спілкування в залежності від вікової категорії учнів, від ситуації спілкування та інше. Організаторські вміння проявляються у майстерному володінні педагогічним спілкуванням і є основою для здійснення оптимальної педагогічно доцільної навчально-виховної діяльності учнів, визначення перспектив їх розвитку, керування дитячим колективом, організації роботи з батьками й учителями, надання підтримки й допомоги громадським дитячим організаціям та в розв'язанні інших організаційних завдань. Реалізація практичних умінь на практиці без досконалого володіння навичками педагогічного спілкування стає неможливою. Глибокі знання вчителем своєї дисципліни, якщо він не вміє донести, передати ці знання своїм вихованцям, втрачають сенс. Не можна говорити про здатність пояснювати учням матеріал засобами слова: керувати їх роботою під час уроку, відокремлено від здатності до комунікації. Не можна сказати, що вчитель володіє сучасними методами викладання, якщо він не може налагодити взаємодію і ефективне спілкування з дитячим колективом. Не вийде в учителя сформувати інтерес до свого предмету й на основі цього розвинути в дітей бажання до самостійної пізнавальної діяльності без постійного спрямовування їх у потрібне русло, без мовленнєвого впливу на учнів. І нарешті, без словесного зв'язку з учнями не виявляється можливим реалізувати дидактичні вміння педагога, пов'язані з розвитком у дітей здатності до активного оволодіння матеріалом, з активізацією учнів до розумової діяльності, розмірковування, аналізу, порівняння, виділення головного й побудови висновків, тобто, до застосування учнями всієї сукупності мисленнєвих операцій. Перцептивні вміння вчителя також мають важливе значення для майстерного здійснення навчально-виховного процесу. Звичайно, в розумінні реального характерного стану особистості в конкретній ситуації (здатність «читати з обличчя»), в умінні за зовнішніми ознаками поведінки учня визначити його душевний стан, важливу роль відіграє спостережливість учителя. Але метод спостереження дає не повну інформацію про той чи той об'єкт, явище, подію і часто не позбавлений суб'єктивності. Відчуття і сприймання, якими сповнюється учитель, лише на основі спостереження можуть залежати й від його власного психологічного стану, від його особистого ставлення до дитини, ситуації чи інших факторів, переплітаються з його власними переживаннями. Поряд з цим методом для дослідження внутрішніх змін і переживань дитини слід використовувати й методи комунікативної взаємодії (наприклад, індивідуальну бесіду). На початку розмови, головне – встановити довірливий контакт з дитиною. Це стане першим кроком на шляху до успіху. Лише потім, за допомогою спеціально продуманих запитань, заданих обережно в коректній, ненав'язливій формі, можна певною мірою проникнути у внутрішній світ школяра,

адекватно сприйняти й зрозуміти його психічний стан. Звичайно цей процес так само як і процес спостереження досить часоємний, але інформативний і результативний. Група сугестивних умінь включає в себе: безпосередній емоційно-вольовий вплив на вихованців з метою створення у них певного стану, спонування до конкретної дії; вияв власних почуттів педагога, свого суб'єктивного ставлення до тих чи тих дій учнів чи проявів ними моральних якостей; правильний вплив на вихованців (осуд, схвалення, прохання, наказ, якщо необхідно);

Як відомо, переживання педагога, його схвалення чи осуд певних дій учнів, завжди дуже важливі для них і сприймаються як найреальніша оцінка їхніх дій. Беручи до уваги цей факт учитель повинен виявляти свої почуття, своє бачення конкретної ситуації, і має робити це вміло, на рівні майстерності. Цього можна досягти широким використанням великого арсеналу засобів вербального та невербального педагогічного спілкування.

Пізнавальні вміння мають особливе значення для вчителя. Окрім вивчення учнів і дитячого колективу в цілому за допомогою тестування, анкетування, соціометрії та інших методик, складання характеристик; вивчення нової психолого-педагогічної літератури, новин культури, того, чим цікавиться сучасне покоління дітей і підлітків (журнали, відео, музика, книги); аналізу передового педагогічного досвіду, – необхідно ще й уміти використовувати отриману інформацію на практиці, творчо доклатати нові знання і надбання сучасності безпосередньо до реалізації завдань навчально-виховної діяльності. При цьому без педагогічно-доцільного, ефективного спілкування з дитячим колективом просто не обійтися.

Далеко не все, що ми вивчаємо, пізнаємо, може однаково застосовуватися до окремих різних ситуацій взаємодії. Щоб навчально-виховна робота, яку педагог проводить з дітьми, була цікавою для них, корисною і приносила задоволення як учням так і вчителю, необхідно постійно спілкуватися з дітьми, узгоджувати з ними вибір тих чи тих методів роботи з урахуванням вимог, що висувуються, набутого досвіду провідних спеціалістів у педагогічній галузі й, звичайно ж, зважаючи на потреби й уподобання дітей на певному віковому етапі розвитку.

Прикладні вміння, якими володіє педагог (уміння танцювати, співати, грати на музичних інструментах, малювати, вишивати, в'язати, моделювати, ліпити, володіння технічними засобами навчання і комп'ютерною технікою), він передає своїм вихованцям лише у комунікативно-діяльнісній взаємодії. Окрім демонстрації того чи того вміння учням, вчитель повинен розповісти, пояснити їм, зацікавити, спрямувати й підштовхнути, проконтролювати їх. Всі ці завдання реалізуються учителем у значній мірі через педагогічне спілкування. Вміння в галузі психотехніки й педагогічних технологій мають велике значення, оскільки організація системи взаємодії учителя і учнів будується на комунікативній взаємодії, характерному взаємовпливові. Це способи добору й впорядкування навчального матеріалу; опис системи дій учителя і учнів, які слід виконувати для оптимальної реалізації навчального процесу (сценарій роботи) та багато іншого. Все це у тісному зв'язку з проявом педагогічного спілкування у навчально-виховному процесі.

Вчителю необхідні також уміння в галузі педагогічної техніки, яка визначається як сукупність раціональних засобів, прийомів та особливостей поведінки педагога, скерованих на ефективну реалізацію обраних ним методів навчально – виховної роботи з окремим вихованцем або колективом відповідно до поставленої мети й конкретних об'єктивних та суб'єктивних передумов. Педагогічна техніка реалізується за допомогою технічних прийомів і засобів педагогічного спілкування, які об'єднані у 2 групи: I група пов'язана з умінням педагога керувати своєю поведінкою: техніка володіння своїм організмом (міміка, пантоміміка, жести й ін.); керування емоціями, настроєм для зняття зайвої психологічної напруги, збудження творчого самопочуття; опанування уміння соціальної перцепції (техніка керування увагою, уявою); техніка мовлення (керування диханням, дикцією, темпом мовлення); II група пов'язана з умінням вплинути на особистість і колектив: техніка організації контакту; управління педагогічного спілкування. Якщо співвідносити ці компоненти з категоріями вербального та невербального сприйняття, то можна сказати, що

перші три складові частково забезпечують прояв невербальної комунікації, а інші три – вербальної взаємодії.

Висновки. Отже, ми бачимо, наскільки тісно пов'язане володіння навичками ефективного спілкування з реалізацією вмінь, що складають основу педагогічної майстерності. Це говорить на користь важливості педагогічного спілкування як педагогічної категорії, як явища й процесу, як основного механізму реалізації усіх навчально-виховних завдань на рівні мистецтва.

Список використаної літератури

1. Герасимова Н. Є. Словник-довідник з педагогіки і психології вищої школи / Н. Є. Герасимова, Н. В. Касярум, В. М. Король, О. П. Савченко. – Черкаси, 2010. – 212 с.
2. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – Либідь, 1997. – 374 с.

References

1. Gerasimova, N. Ye., Kasyzrum, N. V., Korol', V. N., Savchenko, O. P. (2010). *Dictionary and reference books on pedagogy and psychology of higher education*, Cherkasy, 212 p. (in Ukr.)
2. Goncharenko, S. U. (1997). *Ukrainian pedagogical dictionary*, Kyiv, Lybid', 373 p. (in Ukr)

BEREZA Victoriya,

Postgraduate Student, Department of Social Pedagogics and Social Work,
Bohdan Khmelnytsky Cherkasy National University
e-mail: korol-vic@hotmail.com

THE PLACE AND ROLE OF A FUTURE TEACHER'S PEDAGOGICAL MASTERY IN ORGANIZATION OF COMMUNICATION WITH PUPILS

Abstract. *The article deals with the problem pedagogical workmanship for putting of contact between teacher and pupils. Essence of pedagogical workmanship's concept is determined. Expressions of prominent philosophers antiquity (Aristotle, Quintilian, Plato, Cicero), of the Middle Ages (J. Komensky, J.-J. Russo, J. Pestalozzi, A. Disterveg). Examples from "Homily of Volodimir Monomah", where necessity of education with wants' of personalities life connection are grounded for the first time, source, where prominent class essence of Old Russian pedagogical idea – "Izbornik", regulated by Kiev strike Ioan (Grishny) is represented.*

In works of prominent Ukrainian and Russian thinkers, teachers' problem of pedagogical workmanship found its representation. Rector of Kiev academy, Feofan Prokopovich reflects about dependence of education's efficiency from the skills of teacher to teach and bring up that foresees special preparation and permanent self-education considerably calling and abilities. As to thought of K.D. Ushynsky workmanship – skillful reflection of theoretical ideas in practice is the main aim of pedagogic. As to D.I. Mendeleev thought, those, who have conclusions calling for pedagogical work must be called to pedagogical work.

Professional workmanship consists of some components (system of aims, reference point and stimulus, deep knowledge about a child, store pedagogical sociology, psychology and physiology, ethic-aesthetical principles of interrelation with children, respect and benevolence, knowledge of sociological characteristics of a child and interrelations of children in group, art of said word and expressive-motions).

There is a row of specific qualities and abilities, which are united as to character of their manifestation (general moral-ethical quality, humanity, kindness, tactful, delicacy, patience, energy, succession, senseless, principles) in the activity of teacher-expert.

Pedagogical skills (constructive, communicative, organizational, practical, perceptive, applied skills, skills in psycho techniques, and pedagogical techniques) have great meaning for realization of pedagogical activity in the level of workmanship.

Key words: *pedagogical workmanship, components of pedagogical workmanship, qualities of teacher-expert, intercourse, components of intercourse, education of teacher-expert.*

Одержано редакцією 16.04.2016
Прийнято до публікації 21.04.2016